

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

КАФЕДРА СОЦІАЛЬНИХ І ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

“Затверджую”:
завідувач кафедри СіГД
полковник служби ЦЗ.

Олена РЯБІНІНА

“ ” _____ 2019 р.

КУЛЬТУРОЛОГІЯ

ТЕМА №6: “ КУЛЬТУРА ЕПОХИ ВІДРОДЖЕННЯ ТА РЕФОРМАЦІЇ”

Навчальні питання:

1. Ренесанс: поняття, хронологічні рамки, головні етапи. Гуманізм в європейській культурі.
2. Мистецтво італійського і північного Відродження: порівняльна характеристика.
3. Реформація та її культурно-історичне значення.

Час проведення: 2 години.

1. Періодизація і головні риси середньовічної культури Західної Європи

Епоха Відродження розглядається дослідниками культури як перехід від середніх віків до Нового часу, від суспільства феодального – до буржуазного. Настає період первісного нагромадження капіталу. З'являються перші кроки до капіталістичної промисловості в формі мануфактури. Розвивається банківська справа, міжнародна торгівля. М. Коперник, Дж. Бруно, Г. Галілей обґрунтовують геліоцентричний погляд на світ.

Ренесанс (renaissance - відродження) – це епоха великих відкриттів. Цивілізація середніх віків називалася морською, бо розвивалася навколо морів – Середземного і Балтійського. До 1517 р. Колумб і інші першовідкривачі сповістили еру океанічної цивілізації, в якій головними шляхами світу стали океанські дороги. Корабель Магеллана вчинив першу подорож навколо світу. Два багатих континенту західного полушар'я були відкриті для освоєння «старим світом».

Темпи розвитку ренесансної культури в країнах Західної Європи різні. Приблизні хронологічні межі - в Італії XIV-XVI ст., в інших країнах XV-XVI ст. Найвищої точки свого розвитку культура Ренесансу досягає в XVI ст., коли стає загальноєвропейським явищем – це так зване Високе, класичне Відродження, за яким настало пізніше Відродження останніх десятиліть XVI ст.

Що ж в цю епоху робить культуру різних європейських народів єдиною? У затверджується системі цінностей, духовної культури в цілому на перший план висуваються ідеї гуманізму (лат. Humanus – людський). Запозичений у Цицерона, який називав гуманізмом вища культурне і моральне розвиток людських здібностей, цей принцип найбільш повно висловив основну спрямованість європейської культури XIV-XVI ст. Гуманізм розвивається як ідейний рух, він знаходить однодумців при дворах, проникає у вищі релігійні сфери, стає могутньою зброєю політиків, стверджується в масах, залишає глибокий слід народну поезію, зодчестві, дає багатий матеріал для пошуків художників і скульпторів.

Гуманісти привносять у духовну культуру свободу думки, незалежність стосовно авторитетів, сміливий дух. Вони сповнені віри в безмежні можливості людини і затверджують їх у численних промовах і трактатах. Для гуманістів не існує більш ієрархічного суспільства, в якому людина - лише виразник інтересів стану. Вони виступають проти будь-якої цензури, і особливо проти цензури церковної. Гуманісти висловлюють вимогу історичної ситуації - формують людину активну, ініціативну.

Гуманізм як принцип культури Відродження базується на антропоцентричній картині світу. В усій ідеологічній сфері затверджується новий центр – могутня і прекрасна особистість.

Наріжний камінь нового світогляду закладає Данте Аліг'єрі (1265-1324) – «останній поет середньовіччя і разом з тим перший поет Нового Часу» (Ф. Енгельс). Великий синтез поезії, філософії, теології, науки в його «Божественній комедії» є одночасно підсумком середньовічної культури і підступом до нової культури епохи Відродження. Віра в земне призначення людини, в його здатність власними силами зробити свій земний подвиг дала змогу Данте зробити «Божественну комедію» першим гімном гідності людини.

Ця позиція була розвинена Франческо Петраркою (1304-1374), філософом і блискучим ліричним поетом, який вважається родоначальником гуманістичного руху в Італії. Трактат «Про насолоду» Лоренцо Валла (1407-1457) стверджує природність земних радощів і чуттєвих насолод людини. Піко делла Мірандола (1463-1494) в творі «Про гідність людини» проводить думку про те, що людина – творець своєї долі, себе самої: «ми стаємо тим, чим ми хочемо бути». Гуманісти Відродження переконані в тому, що людина, як і Бог, має волю до дії, сама керує долею і суспільством, роблячи правильний, раціональний вибір.

Але становлення і розквіт гуманізму глибоко суперечливі. Небувалого розмаху досягає наука, розквітає поезія, архітектура, образотворчі мистецтва. Але проблеми суспільних відносин вирішуються кинджалом і отрутою,

змовами і війнами. Увійшло в історію сімейство Борджіа на чолі з самим папою Олександром VII – вбивцею, грабіжником і розпусником, який, однак, був наділений блискучим талантом державного діяча. Відомий історик, поет і дипломат Макіавеллі знаходить цьому виправдання: ідеальний государ, відзначає він, повинен вміти поєднувати прийоми лисиці і лева, бути не тільки людиною, але і звіром. За свідченням сучасників, тиран Сигізмунд Малатеста «в жорстокості перевершив всіх варварів», власноруч заколюючи свої жертви. Але він же мав широкі знання з філософії, серед його придворних було чимало гуманістів, а під час обговорення творів мистецтва виявляв найтонший смак. А кинджал, яким користувався Малатеста, був зразком ювелірного мистецтва.

Дослідники неодноразово відзначали, що добро і зло переплітались в епоху Відродження самим химерним чином ». Люди вийшли з Середньовіччя, високий ідеал гуманізму осяяло їх духовне життя, але вони ще новачки в вільнодумстві. Гармонія в соціальному устрої була досягнута і нестримні пристрасті володіли окремими особистостями, спонукаючи їх діяти, не зупиняючись ні перед чим і не замислюючись про наслідки.

2. Мистецтво італійського і північного Відродження: порівняльна характеристика.

Мистецтво в період Відродження було головним видом духовної діяльності. Воно стало для людей Відродження тим, чим раніше була релігія. Недарма відстоювалася думка, що ідеальний чоловік повинен бути митцем. Майже не було людей, байдужих до мистецтва. Художній твір найповніше виражав ідеал гармонійно організованого світу і місце людини в ньому. Цьому завданню підпорядковані всі види мистецтва.

Основні етапи і жанри літератури епохи Відродження пов'язані з еволюцією гуманістичних концепцій. Для літератури раннього Ренесансу характерна новела, особливо комічна (Боккаччо), з антифеодальної спрямованістю, що прославляє вільну від забобонів особистість. Високий

Ренесанс відзначений світанком героїчної поеми: в Італії – Л. Пульчі, Ф. Берні, в Іспанії – Л. Камоенса, авантюрно-лицарська сюжетика якої поетизує уявлення Відродження про людину, народжене для великих справ. Самобутнім епосом Високого Відродження, всебічної картиною суспільства і його ідеалів в народній казковій і філософсько-комічній формі став твір Ф. Рабле «Гаргантюа і Пантагрюель». У пізньому Відродженні, що характеризується кризою концепції гуманізму і створенням прозаїчності складається буржуазного суспільства, розвивалися пасторальні жанри роману і драми. Вищий зліт пізнього Відродження – драми У. Шекспіра і твори М. Сервантеса, засновані на трагічних або трагікомічних конфліктах між героїчною особистістю і недостойною людини системою суспільного життя.

Прогресивне гуманістичний зміст культури Відродження отримало яскраве вираження в театральному мистецтві, що відчуло значний вплив античної драматургії. Його характеризує інтерес до внутрішнього світу людини, наділеного рисами потужної індивідуальності. Відмінними рисами театального мистецтва епохи Відродження стало розвиток традицій народного мистецтва, життєстверджуючий пафос, поєднання трагічних і комічних, поетичних і буффонадних елементів. Такий театр Італії, Іспанії, Англії. Вищим досягненням італійського театру стала імпровізаційна комедія дель арте (XVI ст.). Найбільшого розквіту театр досяг у творчості Шекспіра.

В епоху Відродження професійна музика втрачає характер чисто церковного мистецтва і зазнає впливу народної музики, переймаючись новим гуманістичним світовідчуттям. З'являються різні жанри світського музичного мистецтва – фроттала і вілланелла в Італії, вільянсико в Іспанії, балада в Англії, мадригал, що виник в Італії, але отримав повсюдне поширення. Світські гуманістичні ідеї проникають і в культову музику. Складаються нові жанри інструментальної музики, висуваються національні школи виконання на лютні, органі. Епоха Відродження завершується появою нових музичних жанрів – сольних пісень, ораторій, опери.

Однак найбільш повно естетико-художній ідеал Відродження висловили архітектура, скульптура, живопис. У системі мистецтв в цей період відбувається переміщення акцентів. Архітектура перестала бути «диригентом» оркестру мистецтв. На перший план виходить живопис. І це не випадково. Мистецтво Відродження прагнуло пізнати і відобразити реальний світ, його красу, багатство, різноманітність. І у живопису в цьому плані було більше можливостей у порівнянні з іншими мистецтвами. Знавець Відродження П. Муратов писав про це так: «Ніколи людство не було так безтурботно по відношенню до причини речей і ніколи воно не було так чутливо до їх явищам. Світ даний людині, і так як це – малий світ, то в ньому дорогоцінне все, кожен рух нашого тіла, кожен завиток виноградного листа, кожна перлина в уборі жінки. Для ока художника не було нічого малого і незначного в видовище життя. Все становило для нього предмет пізнання».

3. Реформація та її культурно-історичне значення.

Історики слушно відносять до титанів Відродження не тільки митців-гуманістів, а й церковних реформаторів. Духовна еволюція реформаторів була досить складною: глибокі і драматичні переживання, сумніви, роздуми завершувались відкриттям Божої істини, Божим одкровенням. Шлях Реформації до істини – це шлях перетворення ченців, теологів, служителів церкви на людей, які починають усвідомлювати себе покликаними Богом здійснити важливі справи, що стосуються усього християнства. Опанування істиною дає підстави реформаторам відчувати себе «пророками». Така переконаність становить психологічне підґрунтя безкомпромісної поведінки, безапеляційних суджень, здатності до рішучих дій і сміливих вчинків. Дискусії часів Реформації майже ніколи не приводили до компромісних рішень, а призводили до ворожого протистояння.

Головну мету свого життя реформатори вбачали в оновленні усього християнства шляхом переконання у правильності своєї доктрини. Реформатори вважали прихильників католицизму «хворою» частиною

суспільства, яку прагнули зцілити. Лідерам реформаційного руху було притаманне почуття непересічності, зверхності над масою простолюду і привілейованих станів, упевненості в тому, що вони відроджують справжнє християнство. Свою активну життєву позицію реформатори визначали тим, що людина, яка осягнула Божу істину, не може бути пасивною, вона повинна зробити усе, щоб християни повірили в неї і слідували їй. Авторитарність межувала у лідерів євангелічного руху з переконанням у своїй особливій Божій місії, що полягала в оновленні і перетворенні християнства.

Відчуваючи доленосність свого часу, реформатори визначали його як час наближення «Божого царства». Виходячи з цього, лідери Реформації намагалися визначити своє місце в історії християнства. Мартін Лютер ставить себе і своїх найближчих послідовників в один ряд з біблійними пророками і апостолами. У своїх нотатках і бесідах він неодноразово повертається до цього питання, дає різні оцінки своєї видатної ролі в історії християнства, що свідчить про те, що до проблеми власної величі він був досить небайдужий. Людина епохи Відродження і Реформації розглядає історію свого життя як біографію, яка вплетена в канву великих історичних подій. Сама автобіографія є намаганням осмислити своє життя і з'ясувати своє місце в історії. Водночас проповідники Євангелія підкреслювали свій хресний тягар у боротьбі за істинну віру. Переслідування, гоніння вони вважали необхідними елементами у виконанні Божої місії. Страждання підкреслює велич жертви, принесеної заради спасіння людей.

Самоцінність власного життя вимірювалася внеском у загальну християнську справу. Лідери Реформації вважали себе справжніми мучениками, страждальцями за правду, якими були у свій час біблійні пророки, Христос та його апостоли. Реформатори відрізнялися підвищеною емоційністю, яка досить часто визначала їхню поведінку. Емоційна контрастність простежувалась у переході від надзвичайної активності до тривалих або відносно коротких періодів апатії, занурення у власні внутрішні

душевні переживання, які супроводжувалася скаргами на переслідування та інтриги ворогів, зіпсованість часу і світу.

Реформація породила тип авторитарного, активного, харизматичного лідера, який намагався перебудувати християнство відповідно до своєї доктрини. Після поразки радикальної Реформації і переходу її у стадію створення нових церков і конфесій у середовищі реформаторів помітно посилюється бюргерські риси характеру і соціальної поведінки, захоплення повсякденними побутовими дрібницями. Харизматичні лідери поступаються місцем своїм епігонам, які методично створюють нову систему і догматику, упорядковують ідеї своїх вчителів і приборкують соціальну стихію. Реформатори нової генерації більше нагадують побожних добродійних бюргерів, ніж людей, які перетворюють світ.

Контрольні запитання

1. Які характерні риси культури середньовіччя?
2. На які етапи поділяється середньовічна культура?
3. У чому полягає специфіка середньовічного мистецтва?
4. Які ідеї характеризують рух Реформації?

Література

1. Історія світової культури / за ред. Л.Т. Левчук, В.І. Панченко та ін. – К., 2000.
2. Кормич Л.І., Багацький В.В. Культурологія. – Х., 2003.
3. Подольська Є.А. та ін. Кредитно-модульний курс культурології. – К., 2006.
4. Культурологія. Методичні рекомендації / О.В. Рябініна, М.В. Болотських, С.А. Каріков. – Х., 2008.
5. Радугин А.А. Культурологія. – М., 2003.